

Gemeentebreed

Drama in de eredienst

A.G. Hagg

Wie bovenstaand kopje leest, ziet waarschijnlijk meteen de dubbelzinnigheid ervan. Duidelijker gezegd: als je drama (toneel en/of mimiek) een plaats geeft in de zondagse erediensten of liturgie, kun je erop rekenen dat het een drama in de kerk tot gevolg zal hebben. Veel gereformeerde kerkgangers hebben hun vragen als het gaat om het gebruik van drama in een gereformeerde eredienst.

Als gereformeerde kerken hebben we er ons toch altijd aan gehouden dat de Woordverkondiging centraal staat in de erediensten? En de gemeente stemt door zang, gebed en belijdenis in met de Woordverkondiging. Daar hoort toch geen drama bij? Trouwens, wat moet worden ‘uitgebeeld’ tijdens de dienst? Zeker niet de Here zelf! In de Catechismus belijden we immers ten aanzien van het tweede gebod dat we de Here op geen enkele manier kunnen en mogen afbeelden. En dat we niet wijzer moeten zijn dan Hij, die zijn christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging van zijn Woord wil laten onderwijzen (HC zd. 35). En lezen we niet in Romeinen 10:17: ‘Dus door te luisteren komt men tot geloof, en wat men hoort is de verkondiging van Christus’? Of Jezus’ eigen woorden in Johannes 20:29: ‘Gelukkig zijn zij die niet zien en toch geloven.’

Dat bovengenoemde argumenten voor velen in onze kerken niet waterdicht zijn, blijkt daarin dat er tegenwoordig vaker in diverse gemeenten binnen ons kerkverband sprake is van drama tijdens de eredienst. Bij de ene gemeente gebeurt dat op een bescheiden en ondersteunende manier, als een soort aanzet tot de preek (conform het model bij Willow Creek, aldus Schuringa*). Bij de andere functioneert het echter zelfstandig, als een soort ‘verrijking’ van of toevoeging tot de ‘gewone’ (lees ‘saaie’) liturgie. Anderen gebruiken drama gewoon om de eredienst aantrekkelijker te maken voor de met name visueel georiënteerde jongeren.

Als je hierover in gesprek gaat, krijg je reacties als: ‘We leven in een visuele context. Ook in de eredienst moet daarmee rekening worden gehouden.’ En wie naar aanleiding van zondag 35 drama in de eredienst wil verbieden, gaat toch een stapje te ver. Of, zo wordt beargumenteerd, in Romeinen 10:17 zou het niet gaan om het horen uit geloof, maar over het proces van het ontstaan van het geloof. De tijdloosheid of exclusiviteit van de hoorbare prediking als vorm van informatieoverdracht zou nergens in Romeinen 10 ter discussie staan, en de visualisering ervan al helemaal niet. Dus kan Romeinen 10 niet als bewijstekst worden gebruikt om drama in de eredienst te verbieden. Een ander argument is dat drama dezelfde functie heeft als de sacramenten: het zijn visuele middelen ter ondersteuning van de prediking en tot opbouw van het geloof. Veel predikanten gebruiken een beamer om hun prediking te ondersteunen. Waarom dan moeilijk doen als iets ‘live’ tijdens de eredienst wordt opgevoerd of nagespeeld?

Er zijn misschien nog wel meer argumenten hieraan toe te voegen. De optie is er om op elk van bovengenoemde argumenten afzonderlijk in te gaan. Met een gevaar voor een ‘welles-nietes’-gesprek. Of een exegetische discussie waarin iedere gesprekspartner bij z’n eigen exegetische uitkomst blijft. Een waardevollere evaluatie van drama in de eredienst is volgens mij haalbaar door te vragen naar het karakter van onze gereformeerde eredienst. En door van daaruit de toepasbaarheid van drama in de eredienst te toetsen.

De eredienst als ambtelijke omgang van Christus met zijn gemeente

In de eredienst hebben we niet te maken met de persoonlijke aanbidding van iedere gelovige afzonderlijk. Ook niet met de verering van God door een groep. Het gaat in de eredienst om de omgang van Christus met de gelovigen als *gemeente*. Het is een ontmoeting tussen God en zijn volk. Het is niet zomaar een *bijeenkomst*, maar het is een *vergadering* door Christus van zijn gemeente. En Hij doet dat onder de leiding en het toezicht van de bijzondere ambten. De kern van een dienst wordt gevormd door het bijzondere werk van de drie-enige God. Hij openbaart in de eredienst zijn liefde aan geredde zondaren.

Ook is de eredienst gericht op God in Christus. Hij neemt het initiatief in de eredienst. Van daaruit is de dienst gericht op de gelovigen in hun beleving van het gemeenschappelijk geloof in Christus en de gezamenlijke omgang met Hem. Zij worden gebouwd als gemeente. Vanuit de eredienst richt de gemeente zich ook naar de verloren wereld om zich heen. Zodat de wereld tot Hem getrokken wordt.

De hele eredienst is dus primair het werk van God (*opus Dei*). Hij brengt mensen in de eredienst ertoe Hem als enige ware God te erkennen. Op dat werk van God volgt de gelovige reactie van de mens (*opus populi*). De gemeente reageert op de liefdeswoorden van haar Heer. Wij komen in de eredienst naar Hem, omdat Hij als eerste naar ons kwam, en het voor ons mogelijk maakte naar Hem te komen en te kunnen antwoorden. De Geest van Christus brengt de gemeente tot ware betrokkenheid bij de eredienst.

In deze ontmoeting met Christus ervaren we de gemeenschap van de heiligen. En we beleven die door Gods Woord en Geest in eenheid van het ware geloof. Zo mogen in de eredienst de gelovigen allen samen en ieder persoonlijk deelhebben aan zijn schatten en gaven (HC zd. 21).

Belangrijk is dat de gemeente niet bestaat uit onmondige toeschouwers, maar uit volwaardige deelnemers. Nog belangrijker is dat de participatie aan de eredienst coöperatief (gezamenlijk) van aard is. Het is immers *de gemeente* die als zodanig aan de eredienst deelneemt.

Individualistische deelname door enkelen (bijv. bij een dramastuk) is nog geen werkelijke deelname. Bij elk aspect van de eredienst moet heel de gemeente actief betrokken zijn. En dat komt vooral tot zijn recht in het gebed, de schuldbelijdenis, de geloofsbelijdenis, de zang, de collecte en in het luisteren naar Gods Woord. Ook al speelt de voorganger daarin een leidende rol, de gemeente is als coöperatief geheel actief tijdens de dienst. Daarom heeft de voorganger niet de vrijheid om de eredienst qua vorm naar eigen goeddunken in te vullen, maar moet hij zich houden aan de liturgische orde zoals de kerken samen in de kerkorde hebben afgesproken. Dat voorkomt democratisering en vervlakking van de eredienst tot slechts een menselijke activiteit.

Heiligt het doel de middelen?

Zoals gezegd, de sprekende God neemt tijdens de dienst de primaire plaats in. Tegelijkertijd gaat de Heilige Geest met de gemeente aan de slag. De Geest werkt geloof met en door het Woord en de verkondiging daarvan. Maar, vraagt men, is de ambtelijke verkondiging van het Woord dan de enige manier waarop de Geest geloof in mensen werkt? Werkt de Geest ook geloof door bijvoorbeeld het uitbeelden van Gods Woord in dramavorm? Maakt het uit in welke ‘verpakking’ het evangelie naar de gemeente in de eredienst komt? En wordt de Geest dan niet gediend met een ondersteunend dramastuk in de dienst om het geloof te werken?

Het is goed hierbij te bedenken dat de vorm waarin Gods Woord wordt bediend, niet een optionele zaak is. Het doel heiligt *niet* de middelen. Het doet er zeker toe in en door welk

medium Gods Woord wordt gebracht. En drama als vorm is hierbij niet geschikt. Want wat gebeurt er met de inhoud van de Bijbel, als niet een verkondiger maar een speler het probeert over te dragen? Hierbij verwijs ik graag naar het proefschrift van Z. Rittersma, getiteld: *Het dramatiseren van bijbelse geschiedenissen door jeugdigen* (1972). Ten aanzien van het gebruik van Gods Woord bij ludieke (speelse) identificatie waarschuwt Rittersma voor het volgende: ‘Zowel de speler als de toeschouwer verplaatsen zich opzettelijk in een schijnwereld. Ook de Bijbelse stof ... komt in diezelfde wereld terecht. De speler doet *alsof* hij verdriet heeft, *alsof* hij een geloofsbelijdenis uitspreekt, *alsof* hij Jozef is, *alsof* hij goed of slecht handelt. De speler beleeft goed en slecht zonder dat hij daarbij aan zichzelf zedelijke eisen van waarheid en oprechtheid stelt. De zedelijke rol die hij daarbij speelt, is een masker, dat een persoonlijke confrontatie met de eisen die het evangelie stelt, tegenwerkt. ... Het illusieve *doen* verschilt fundamenteel van het *doen* dat een gelovig en bewust opvolgen is van wat God van de mens vraagt in het concrete leven’ (p. 123). Verder waarschuwt Rittersma ook voor exemplarische omgang met Gods Woord in drama. En ook dat ‘... het spelen van Bijbelse stof ... een ontkenning van het heilshistorisch karakter van Gods Woord (is). De heilshistorische stof wordt gesorteerd op basis van voor het spel geschikte *voorbeelden*. De voorbeelden worden losgemaakt uit het heilshistorische verband waarin ze voorkomen. De te bewerken stof krijgt het karakter van illustratiemateriaal’ (p. 124). En zo komen het karakter van Gods Woord en de ambtelijke verkondiging ervan in het gedrang.

Daarentegen is een preek anders van aard. Een preek van een predikant die Gods Woord trouw en onvervalst verkondigt, ook al heeft die preek veel gebreken in structuur en presentatie, is voor de Geest voldoende om krachtige wonderen van herschepping in mensen te bewerken. Zo heeft de Here dat in zijn wijsheid bepaald (NGB art 24). En daar heeft Hij geen ondersteunend drama voor nodig.

Hieraan kunnen we ook toevoegen dat de kern van de eredienst en de daarbij horende liturgie zich verder uitstrekken dan alleen tot wat er op zondag gebeurt. De eredienst van de zondag is ook bepalend voor de eredienst van het leven van elke dag. Heeft de dienst geen uitwerking in het dagelijkse doen en laten, dan wordt het een mystieke cultus zoals bij de heidenen. Dan lopen de eredienst en bijpassende liturgie het gevaar een geïsoleerde religieuze activiteit te worden, waarvan het vermakelijkheidskarakter aangepast wordt aan de behoefte van de toeschouwer. Met drama in de liturgie wordt volgens mij het gevaar voor het vermakelijkheidselement in de dienst ook groter.

Daarmee bestaat dan tegelijk het risico dat we de liturgische band kwijt raken bijvoorbeeld met de oudtestamentische liturgie, zoals wij die vinden in de tabernakel en tempeldienst, en met de hemelse eredienst, waarvan we beschrijvingen vinden in Openbaring. In geen van beide liturgieën vind ik iets terug wat lijkt op drama zoals dat soms in onze erediensten plaatsvindt.

Nodig?

We mogen ons dus afvragen: is drama binnen de gereformeerde liturgie geschikt, of zelfs verantwoord? Hebben we drama nodig om ons christelijke geloof op te bouwen? Zijn de hoorbare verkondiging (prediking) en zichtbare verkondiging (sacramenten) niet voldoende? Zeker. Deze plaats kan het drama nooit innemen. Want de armoede van de kunst, ook van het drama, is dat zij met alle eerlijk bedoelde pogingen tot verheldering, zich moet aansluiten bij de gegeven werkelijkheid. Het (gepredikte) Woord gaat daarboven uit. Het maakt de onspeelbare hemelse werkelijkheid in hoorbare en leesbare woorden bekend. Niet als een virtuele werkelijkheid, een schijnwereld, maar als een beleefbare en doorleefde omgang van God met zijn volk. Naar mijn mening is drama in de eredienst niet nodig. De gereformeerde

liturgie geeft, zoals we die in de kerkenordelijke afspraken vinden, een betere basis voor het genieten van een werkelijkheid in heerlijkheid, die ons door de Geest geschonken wordt.

Ten slotte: ik besef tegelijk dat er zoveel kanten aan dit onderwerp zitten, dat het laatste woord erover nog niet gesproken is. Dit artikel is dan ook slechts een poging om bij te dragen aan de discussie over drama in de eredienst. Geve de Here dat deze discussie uiteindelijk zal mogen bijdragen aan de eerbiedige lof en eer van zijn heilige Naam.

Noot:

- * H. David Schuringa, *Hearing the Word in a Visual Age: A practical Theological Consideration of preaching within the Contemporary Urge to Visualization*, Kampen, Theologische Universiteit, 1995.